

ДОКУМЕНТ ЗА ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА УСЛОВИТЕ ЗА ДОМУВАЊЕ НА РОМИТЕ ВО ОПШТИНА

КУМАНОВО

Издавач:

НАЦИОНАЛЕН РОМСКИ ЦЕНТАР

Ул „Доне Божинов“ 11/5,

1300 Куманово, Македонија

Тел: +389 31 427 558

E-mail: info@nationalromacentrum.org

Website: www.nationalromacentrum.org

Автор: Девелопмент солушнс ДООЕЛ-ДЕСО

Дизајн на корица и компјутерска подготовка: Зоран Величковски

Овој документ е подготвен во рамките на проектот „Поддршка за легализација на ромско домување“, имплементиран од страна на Национален Ромски Центар (НРЦ) од Куманово во партнерство со Симбиозис 12 од Куманово и ОРМ Бела Кула од Кичево, финансиран со поддршка на Европската Унија.

“Оваа публикација е изготвена со помош на Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на Здружението Национален ромски центар (НРЦ) Куманово и партнерските организации Здружение Симбиозис 12 Куманово и Здружение ОРМ Бела Кула Кичево и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија”

СОДРЖИНА

Вовед	4
Методологија	5
Преглед на постоечки документи и податоци	5
Интервјуа со експерти и релевантни чинители	5
Интервјуа со жители од ромските заедници кои се фокус на истражувањето	6
Теренско набљудување на ромските заедници кои се фокус на истражувањето	6
Преглед на постоечки документи и податоци	7
Информации добиени од интервјуа со експерти и релевантни чинители	9
Информации добиени од интервјуа со жители од ромските заедници кои се фокус на истражувањето ..	12
Теренско набљудување на ромските заедници кои се фокус на истражувањето	13
Заклучок	15
Препораки	16
Користени извори	17

ВОВЕД

Домувањето е едно од најважните животни прашања кај секој поединец. Степенот и квалитетот на домувањето се силно поврзани со другите аспекти на животот, па оттука пристапот до решавањето на прашањето за соодветно домување е од круцијално значење. Квалитетот на животот воопшто, зависи од условите во кои живее лицето. Лошите услови за живеење индиректно носат проблеми од општествена, економска, психолошка природа, со кои директно се соочува човекот. Обратно, обезбеденото прашање за домување во барем, основни услови, остава простор за напредок и развој на индивидуата на секое поле.

Ромите во нашата држава најчесто се населени во периферните делови на градските населби. Кога се во прашање условите во кои живее ромската заедница во Македонија, тие во голем дел се под стандардите за основно домување. Често немаат пристап до основни услови за живот, а на голем дел од нив живеалиштата им се изградени од лош квалитет. Некои делови од населбите со ромско население сеуште немаат квалитетна вода за пиење или електрична енергија.

При процесот на легализација на домовите, Ромите имаат реална потреба за помош во текот на цела таа постапка. Најголем проблем е можеби високото ниво на неписменост, што претставува посебен проблем за ромското население. Ова доведува до недоволна информираност, а не така ретко последиците од неинформираноста можат да доведат до трајни последици, со губење на нивните права доколку не се превземат чекори во предвидените рокови. Уште една од позначајните причини што ги спречува Ромите на патот кон легализиран дом, е фактот дека често, иако се запознаени со условите и можностите кои се нудат, тие не се во финансиска можност да започнат постапка за легализација. Поради овие, но и низа други причини, на Ромите им е потребна постојана правна поддршка во сите фази на постапката.

Целта на изготвувањето на еден ваков документ за локални политики, во кој од една страна се анализираат досегашните изготвени стратегии и останати документи, како и степенот на нивното имплементирање, а од друга страна - реалната состојба во која се наоѓа ромското население кога е во прашање домувањето, е да се даде дополнителен придонес во напорите за подобрување на правата на Ромите поврзани со легализација на ромските домови и урбанизација на ромските населби. Документот има за цел да обезбеди основа за развој на ефективни локални регулативи и иницијативи што ќе влијаат на подобрувањето на условите за домување.

МЕТОДОЛОГИЈА

За изготвување на овој документ за локални политики, кој во иднина би бил од значење за подобрување на условите за домување на Ромите во општина Куманово, извршена е анализа преку прибирање на примарни и секундарни податоци и информации. Примарните податоци се добиени преку интервјуа со официјални претставници на Општина Куманово од Сектор за урбанизам, како и интервјуа со жители од ромските заедници кои се фокус на истражувањето. Секундарните податоци пак, се базирани на анализа на националните акциски планови и стратешки документи, како и од други објавени публикации, мислења и анализи.

Податоците кои беа предмет на анализа, се добиени преку следните методи:

- Преглед на постоечки документи и податоци (пр. планови, стратегии, анализи, извештаи, итн.)
- Интервјуа со експерти и релевантни чинители (пр. експерти од областа, претставници на општините, итн.)
- Интервјуа со жители од ромските заедници кои се фокус на истражувањето.
- Теренско набљудување во ромските заедници кои се фокус на истражувањето.

ПРЕГЛЕД НА ПОСТОЕЧКИ ДОКУМЕНТИ И ПОДАТОЦИ

Првата фаза од истражувањето опфати анализа на документацијата во писмен, фотографски и електронски формат. Целта беше најнапред да се обезбедат основни информации за реалната состојба на Ромите кога е во прашање домувањето и легализацијата на домовите.

Предмет на преглед беа официјалните документи од институциите, податоците обезбедени со слободен пристап до информации од јавен карактер, анализите на политики за легализација и урбанизација и нивна имплементација, како и извештаите од специјализирани агенции и организации, и слично. Кога е во прашање овој метод, тој има своевидно ограничување во однос на тоа дека истиот е изготвен исклучиво врз документацијата која е достапна во јавноста, како и според начинот на кој таа документација е презентирана и каков е нејзиниот квалитет.

Фотографија: Ирсан Јашаровски

ИНТЕРВЈУА СО ЕКСПЕРТИ И РЕЛЕВАНТНИ ЧИНИТЕЛИ

Целта на оваа фаза од методологијата беше да се соберат релевантни податоци преку интервјуа кои се спроведени со експерти и релевантни чинители.

Лицата кои беа интервјуирани се експерти во областа, со длабоко познавање на условите за домување на Ромите во државата и поддршка на ромските семејства во процесот на легализација на нивните домови.

Со официјалните претставници на Општина Куманово разговарав околу состојбата на ромските населби во општина Куманово, со посебен акцент на домувањето и самиот процес на легализација.

Беа структурирани прашања од отворен тип, на начин што од експертите се бараа детални одговори, со цел да се овозможи слобода на интервјуираните во изразувањето на своите ставови, без притоа да се понудат можни одговори на поставените прашања.

ИНТЕРВЈУА СО ЖИТЕЛИ ОД РОМСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ КОИ СЕ ФОКУС НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Целта на оваа, претпоследна фаза од истражувањето беше прибирање на конкретни информации од страна на засегнатите жители во проблематиката.

Со овој метод беше предвидено да се соберат информации од прва рака, преку серија клучни прашања за темата, но истовремено и преку оставање доволно простор за нови прашања кои произлегоа како резултат на дискусијата.

Интервјуата беа отворени (но, со одредени насоки зададени однапред), со што тие се корисни за проценка на мислења и релевантноста на информациите.

За да биде овој метод успешен, најнапред треба да се дефинира целта и да се утврди кои информации се потребни, како и да се направи листа за потребните работи. Прашањата беа поставени на начин што интервјуираните имаа можност преку дискусија да ги изразат своите ставови.

ТЕРЕНСКО НАБЉУДУВАЊЕ НА РОМСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ КОИ СЕ ФОКУС НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Финалната фаза од собирање на податоци опфати теренско набљудување на ромските заедници во општина Куманово. Целта на теренското набљудување беше да се изврши идентификација на проблемите со кои се соочуват засегнатите жители преку мониторинг и проценка на актуелната состојба на заедниците.

ПРЕГЛЕД НА ПОСТОЕЧКИ ДОКУМЕНТИ И ПОДАТОЦИ

Според статистичките податоци од последниот спроведен попис во државата во 2002 година, во општина Куманово ромското население е застапено со 4.256 жители или 4.2% од вкупното население од 103.205 жители¹. Најголема ромска населба е „Средорек“, која се наоѓа во центарот на градот. Останати помали населби се „Бабин Дол“, Стари Лозја“, „Бавчи“.²

Според податоците од Извештајот за социјалното мапирање³, изготвен од страна на International Development Europe SL, проценката на ромската популација во Куманово по населби е следната:

Населба	Домаќинства	Население
Бедиње	20–30	80–100
Бавчи	150	1.000
Бараки	150–200	700–900
Пармакови ниви	50–70	150–200
Средорек	660–1.100	2.800–4.500
Стари лозја	70–150	600–800

Што се однесува до условите за домување кога е во прашање големината на живеалиштата во Куманово, околу 36% од нив спаѓаат во категоријата помали од 50 m². Врз основа на зоните, најранливите населби спаѓаат во категоријата 0 до 30m² (зоната каде што се наоѓаат најмалите живеалишта), а регистрирани се во Бараки (7%); Бавчи со 10% од живеалиштата и Средорек со 2% од живеалиштата. Зоните со најголеми живеалишта се наоѓаат во населбата Стари Лозја, каде што 8% од населението живее во живеалишта поголеми од 71 m², и Средорек каде 10% живеат во живеалишта поголеми од 71 m².⁴

Во јануари 2005 година е усвоена Националната Стратегија за Роми и развиени се четири Национални Акциони Планови за вработување, домување, здравство и образование. Заедно со Декадата за Роми 2005 – 2015 претставуваат први национални политички документи од овој карактер во државата чија цел е подобрување на услови-

1 Државен Завод за Статистика, Попис на населението, достапен на <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf>

2 Информации добиени од интервјуата со официјални претставници на Општина Куманово, засегнатите граѓани, како и од теренската посета на ромската заедница

3 Извештај за социјално мапирање, AECOM International Development Europe SL, 2019

4 Извештај за социјално мапирање, AECOM International Development Europe SL, 2019

те на Ромите. Со оглед на важноста на областа што ја опфаќа, Стратегијата доби и втора верзија која е моментално важечка, а се надоврзува на претходните заложби.⁵ Сепак, меѓународните извештаи за напредокот во процесот на интеграција и инклузија на Ромите во земјава покажуваат напорите остануваат недоволни на ова поле. Имено, последниот извештај на Европската Комисија за напредокот на земјата нагласува дена „имплементацијата на Стратегијата за Ромите (2014–2020) и соодветните акциски планови во домените образование, домување, род и здравство е постепена и останува уште многу да се направи. Владата покажува посветеност, но недостигот на мониторинг на средства за овие цели, како и слабата апсорпција на постоечки средства останува проблем“.⁶

Општина Куманово е една од шестнаесетте општини во државата кои потпишаа договори за имплементација на Стратегијата за Роми во сферата на домувањето, образованието, здравството и вработувањето. Моментално важечкиот документ за локални политики го опфаќа периодот 2018–2020 година.⁷

Прашањето за домување во државата е опфатено со неколку закони:

- Закон за домување⁸;
- Закон за постапување со бесправно изградени објекти⁹; и
- Закон за субвенционирање на станбен кредит¹⁰.

Минималното домување треба да му биде обезбедено на секој граѓанин. Тоа вклучува задоволување на минимални просторни услови, опременост на станот со основна комунална инфраструктура како што се струја, вода и одвод и сообраќајна поврзаност на станот со населбата, односно градот, како и правната сигурност на поседување или користење на станот.

Соодветно домување освен елементите на минимално домување вклучува соодветна приватност и простор, физичка достапност, безбедност, конструктивна стабилност и трајност, осветлување, греење и вентилација, основна инфраструктура како што се довод, одвод и собирање на смет, квалитет на околината и фактори поврзани со здравјето, како и пристапност во однос на работата и основните услуги.¹¹

Преку (не)решавањето на проблемот на домување на секое лице, се олеснуваат или се усложнуваат и голем број други животни прашања кои се директно или индиректно врзани со него (социјални, економски, социолошки, психолошки, политички, просторноплански, правни и сл.). Од друга страна, пак, правото на домување е универзално човеково право кое е признато на меѓународно ниво во над сто национални устави во светот.¹²

5 Стратегија за Роми 2014 - 2020, Министерство за Труд и Социјална Политика, 2014, достапна на <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/strategii/Strategija%20za%20Romite%20vo%20RM%202014-2020.pdf>

6 European Commission, North Macedonia 2019 Report, 2019, достапен на: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>

7 Информации добиени од интервјуата со официјални претставници на Општина Куманово

8 Закон за домување, 2012, достапен на http://www.rkd.gov.mk/sites/default/files/PTV_Zakon_zadomuvanje_38_21032012.pdf

9 Закон за постапување со бесправно изградени објекти, 2011, достапен на <https://cutt.ly/ge2F65t>

10 Закон за субвенционирање на станбен кредит, 2019, достапен на <https://cutt.ly/me2ZqMn>

11 Чл.8, Закон за домување, 2012, достапен на http://www.rkd.gov.mk/sites/default/files/PTV_Zakon_zadomuvanje_38_21032012.pdf

12 Стратегија за Роми 2014 - 2020, Министерство за Труд и Социјална Политика, 2014

ИНФОРМАЦИИ ДОБИЕНИ ОД ИНТЕРВЈУА СО ЕКСПЕРТИ И РЕЛЕВАНТНИ ЧИНТЕЛИ

Претставниците на Општина Куманово најпрво информираа дека целиот град е дел од Генералниот урбанистички план изготвен од страна на Општината. Детални планови пак, има за најголем дел од локалитетите.¹³

Тие сепак истакнаа дека кога е во прашање усвоената Стратегија за Роми и локалните политики кои ги водат во согласност со неа, на локално ниво истата е опфатена во документ со важност 2018–2020. Наредната година е во план донесување на нов документ кој ќе го опфати следниот период. Иако се опфатени сите аспекти кои се содржани во Стратегијата – домувањето, образованието, здравството и вработувањето, сепак образованието е областа што им била приоритет и најмногу залагања и резултати имале околу неа.¹⁴

Суштината на проблемите на Ромите, вклучувајќи ги условите за живот и домувањето ја гледаат во образованието. Со добро образование меѓудругото ќе израснат во индивидуи кои навремено ќе се информираат за своите права и обврски во едно општество.

Се покренуваат разни образовни програми од страна на Општината за помош и мотивација во образовниот систем. Исто така во рамки на мерки за помош, запишале во градинка околу 30 деца ромчиња, како и овозможување на стипендии за првенчиња.¹⁵

¹³ Информации добиени од интервјуата со официјални претставници на Општина Куманово

¹⁴ Информации добиени од интервјуата со официјални претставници на Општина Куманово

¹⁵ Информации добиени од интервјуата со официјални претставници на Општина Куманово

Иако локалитетот „Средорек“ не е населба што ја сочинува само ромското население, сепак најголем процент од населението во оваа населба е ромско. Населбата „Средорек“ иако е опфатена во планска документација, истата не е предвидена за изградба на објекти, туку како локација за зелена зона.

Од Општината потенцираат дека домувањето и легализацијата на објектите е сериозен проблем кој бара посветеност и континуираност подолг временски период за решавање на истиот. Се работи на изнаоѓање на долготрајно решение на локалитетот „Средорек“.

Интервјуираните од Општината истакнаа дека во „Средорек“ поголем дел од улиците се асфалтирани, а реновиране и канализационата и водоводната мрежа. Во населбата „Бабин Дол“ има соодветни услови за живот, асфалтирани улици, водоводна, електрична и канализациона мрежа. Во другите ромски населби, кај некои овие услови се на соодветно ниво, кај некои на пониско.

Соговорниците од Општината истакнаа дека генерално Ромите се запознаени со мерката за легализација на бесправно изградени објекти, како и дека главно за самата постапка и документацијата се информирани преку граѓанските организации од Куманово. До моментот на разговорот, до нив се поднесени 24.570 барања за легализација. Наведоа дека Општината не вршат селекција на подносителите според етничка припадност, но споделија податоци за населбата „Средорек“, каде вкупно има поднесено 916 барања за објекти од тој локалитет. Од нив, 315 барања се завршени, а 601 се сеуште во постапка.¹⁶ Сепак, важно е да се напомене дека не целото население што живее во оваа населба е ромско.

¹⁶ Информации добиени од интервјуата со официјални претставници на Општина Куманово

ИНФОРМАЦИИ ДОБИЕНИ ОД ИНТЕРВЈУА СО ЖИТЕЛИ ОД РОМСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ КОИ СЕ ФОКУС НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Ситуацијата со легализацијата на домовите на ромското население во Куманово не е најдобра. Нешто повеќе од половина од интервјуираните жители одговорија дека го легализирале своето живеалиште или постапката им е во процес. Причините за оваа состојба се различни. Еден дел од нив одговорија дека не се во можност да легализираат поради фактот што од Општината со поднесување на документите им бараат и потпишување на изјава со која се одрекуваат од барање на одговорност на Општината во случај на природна појава. Според засегнатите жители ова не е во ред, бидејќи според нив Општината е должна да им обезбеди достоинствени услови за живот.

Од интервјуата со засегнатите жители може да се констатира дека речиси сите домови имаат приклучок до електрична енергија и водоводна мрежа. Иако некои од социјално ранливите семејства се исклучени бидејќи немаат финансиски средства за исплата. Жителите од населбите Бараки и Бавчи истакнаа дека електричната енергија има низок напон.

Кога е во прашање канализационата мрежа, таа не е обезбедена за сите населби. Дел од жителите кои немаат канализационен пристап споделија дека отпадните води од нивните домови се изливаат во реката.

Фотографија: Ирсан Јашаровски

ТЕРЕНСКО НАБЉУДУВАЊЕ НА РОМСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ КОИ СЕ ФОКУС НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

При теренското набљудување на ромското население во Куманово може да се забележи дека ситуацијата не е на задоволително ниво. Ромите секојдневно се соочуваат со огромен број на проблеми. Мал е процентот на асфалтираните улици, главно поголемите. Канализационата мрежа не е достапна за сите граѓани.

Кога е во прашање електричната енергија и водоводот, тие се достапни до жителите, но поради финансиските проблеми, значителен број од засегнатите жители се исклучени. Улично осветлување во населбите со ромско население речиси и да нема. Исто така постојат и домови кои се изградени на локации кои не се безбедни за домување. Станува збор за домовите кои се изградени непосредно до река или железничка пруга.

Густо населените куќи се она што ги отсликува населбите во кои живеат жителите кои се фокус на истражувањето. Кај одреден дел од маалата нема соодветен пристап до живеалиштата поради тесните улици кои се наоѓаат непосредно до нивниот дом.

ЗАКЛУЧОК

Домувањето е тесно поврзано со сите аспекти на животот на поединецот. Иако домувањето најчесто се поврзува само со локацијата на која поединецот престојува, без притоа да се поврзе со другите области, како што се образованието, економската активност, здравството и друго, тоа има опипливо влијание врз севкупниот квалитет на живот на цели заедници. Квалитетната инфраструктура на населбите е неопходен предуслов за развојот на заедницата и квалитетот на живот на нејзините граѓани.

Секој поединец има право на минималното домување, кои ги содржи минималните просторни услови, опременост на домот со основна комунална инфраструктура како што се струја, вода и одвод и сообраќајна поврзаност на станот со населбата, односно градот, како и правната сигурност на поседување или користење на станот.

Соодветно домување вклучува соодветна приватност и простор, физичка достапност, безбедност, конструктивна стабилност и трајност, осветлување, греење и вентилација, основна инфраструктура како што се довод, одвод и собирање на смет, квалитет на околината и фактори поврзани со здравјето, како и пристапност во однос на работата и основните услуги¹⁷.

Според извршената анализа со која се опфатени податоците добиени со преглед на националните акциски планови и стратешки документи, публикации, мислења и анализи преку разговор со стручни лица од областа, официјални претставници на Општина Куманово како и интервјуа со жители од ромските заедници кои се фокус на истражувањето, може да се заклучи дека ситуацијата со овозможување на соодветни услови за живот во Куманово е далеку од добра. Општината вложува некои напори, кои засега немаат големи резултати, барем кога е во прашање домувањето на Ромите.

Кога станува збор конкретно за постапката за легализација, може да се забележи дека голем број од граѓаните кои поднесле барања, сеуште го чекаат исходот од постапката.

17 Чл.8, Закон за домување, 2012, http://www.rkd.gov.mk/sites/default/files/PTV_Zakon_z_a_domuvanje_38_21032012.pdf

ПРЕПОРАКИ

Од погоре анализираните информации и податоци може да се заклучи дека Општина Куманово иако превзема некои чекори, сепак ромското население се соочува со големи проблеми во секојдневното живеење.

Паралено со мерките за подобрување на образованието, треба да се работи и на домувањето. Превземање на конкретни мерки кога е во прашање едукацијата и образованието генерално, е еден од најважните аспекти за подобрување на животот на Ромите на долг рок, но домувањето е нешто што ги засега жителите секојдневно.

Како еден од главните приоритети на Општината треба да биде асфалтирањето на сите преостанати улици, како и корегирање на веќе постоечките кои не се во најдобра состојба. Канализационата мрежа како и уличното осветлување се исто така приоритети.

Треба да се обезбедат социјални станovi за најзагрозените семејства, кои го имаат истото право на соодветни услови за живот како и сите граѓани.

Се наметнува и прашањето што ќе биде со ромските семејства и нивните идни домови откако мерката за легализирање на бесправните објекти по минимален износ полека доаѓа до својот крај. Како во иднина социјално загрозените Роми ќе ги легализираат своите домови? Оттука, неопходно е продолжување на оваа мерка, но овојпат преиначена во редовно легализирање на објектите по минимален износ за сите социјално загрозени семејства, без разлика на етничката припадност нормално. Со ова би се одбегнале голем број на бесправно изградени објекти во иднина.

Мора да се изнајде брзо и соодветно решение за населбата „Средорек“, бидејќи огромен број на жители се засегнати со тоа прашање.

Постапката за легализација на домовите, е премногу комплицирана и бавна за ромското население. Мора да се изнајде начин, како секојдневно да им се помага при целиот тој процес на овие жители.

Изготвување на систем за обработка на податоци за ромско население, кој би ја отсликувал состојбата со домувањето на ромската популација би помогнал во голема мера. Редовно ажурирање на дата база каде ќе се прибираат информации за ромското население на локално ниво.

Разбирливо е дека ваква можеби база досега не е направена поради фактот што истата може да биде сфатена и како дискриминација кон ромското население, но гледано од друг аспект, поседувањето на овие податоци би било од огромна помош за поефикасно и поефективно решавање на проблемите на Ромите, не само кога е во прашање домувањето и легализацијата на истото, туку и подобрувањето на условите за живот воопшто.

КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ

- Закон за домување, 2012
- Закон за постапување со бесправно изградени објекти, 2011
- Закон за субвенционирање на станбен кредит, 2019
- Национален акционен план за домување 2016 – 2020, Министерство за Труд и Социјална Политика, 2016
- Стратегија за Роми во Република Македонија 2014–2020, Министерство за Труд и Социјална Политика, 2014
- Иднината на Националната Стратегија за Роми, Проект: “Мрежа на Ромски граѓански организации одговор на Ромската заедница”, 2014
- Ромите во Република Македонија: Предизвици и нееднаквости во домувањето, образованието и здравствената заштита, Меѓународна група за малцински права, 2018
- Извештај во сенка – Спроведувањето на Стратегијата за Роми во Р. Македонија за 2017 година, Центар за економски анализи – ЦЕА, Институт за Истражување и Анализи на Политики – Ромалитико, 2018
- Заедницата на Роми во Република Македонија – Состојби и предизвици водомувањето и здравството, Хуманитарно и добротворно здружение на Ромите “Месечина” Гостивар, 2007
- European Commission, North Macedonia 2019 Report, 2019, достапен на: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>
- Извештај за социјално мапирање, AECOM International Development Europe SL, 2019
- Јавна Кампања за ромски заедници, РОМА СОС Прилеп, 2019, достапно на <http://romasosprilep.org/wp-content/uploads/2017/05/Javna-kampanja-vo-8-opstini-WEB.pdf>

